

בס"ד, ערב תשעה באב תשפ"ו
771-21/פ"ו

אגרת לתשעה באב

תשעה באב נקבע על ידי חכמינו ז"ל כיום אבל, בכי ומספד על הפורענויות הקשות שאירעו בו, ובראשן חורבן בית המקדש הראשון והשני, וכן מאורעות קשים נוספים שאירעו בתאריך זה (משנה ברורה סימן תקמ"ט ס"ק ב'). משום כך נוהגים בו מנהגי אבלות, כאבלים המתאבלים על קרוביהם: יושבים על הארץ, אין שואלים בשלום, ונוהגים בו דיני אבלות נוספים (שולחן ערוך סימן תקנ"ט). ואולם, מאידך גיסא, מצאנו שיום זה נקרא 'מועד'. משום כך אין אומרים תחנון בערב תשעה באב ובתשעה באב עצמו, שכן נקרא הוא 'מועד', וכמאמר הכתוב במגילת איכה: "קרא עלי מועד לשבר בחוריי". (שולחן ערוך סימן תקנ"ב סעיף י"ב; סימן תקנ"ט סעיף ד'; משנה ברורה שם ס"ק י"ז). ויש להתבונן בדבר: כיצד ייתכן שיום של חורבן, צער ואבל נקרא בשם 'מועד'?

יש שביארו, כי אף שיום זה הוא יום אבל על חורבן בית מקדשנו, הרי שהוא נושא בקרבו גם את בשורת הגאולה. מאחר שאנו מאמינים ומצפים לקיום דברי הנביא זכריה: "צום החמישי... יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמנוחה טובים", משום כך כבר עתה נקרא יום זה בשם 'מועד' על שם ייעודו העתידי. (של"ה, פרשת בלק; ערוך השולחן סימן תקנ"ב סעיף י"ח).

ונראה כי יש ליום זה משמעות עמוקה נוספת. עצם החורבן מלמד על גודל אהבתו של הקב"ה לישראל. אין הקב"ה מוכיח ומייסר אלא את בניו אהוביו, וכמאמר הכתוב: "פי את אשר יאהב ה' יוכיח, וכאב את בן ירצה" (משלי ג, יב). אף הנביא ישעיהו פותח את נבואת החורבן במילים: "בָּנִים גְּדֹלְתֵי וְרוֹמְמֵתֵי יָהּ פִּשְׁעוּ בִי" (ישעיהו א, ב), ללמדנו שאין זו תוכחתו של מלך לעבדיו, אלא של אב לבניו. משום כך נקרא יום זה גם 'מועד'. דווקא עומק החורבן מעיד על עומק האהבה; ככל שהקשר גדול יותר, כך גם גודל התביעה. אם העונש היה כה קשה, הרי זה מפני שגדולה הייתה אהבתו של הקב"ה לעמו, וגדולה התקווה להשיבם אליו. ומתוך אותה אהבה מובטחים אנו כי עוד יהפוך יום זה לששון, לשמחה ולמועד טוב. רעיון זה מתגלה אף בשעת החורבן עצמו. חז"ל מספרים שבשעה שנכנסו הנכרים להיכל, מצאו את הכרובים מעורים זה בזה (יומא נד ע"א), אף שבדרך כלל היו פניהם איש אל אחיו דווקא בזמן שישראל עושים רצונו של מקום (בבא בתרא צט ע"א). ללמדך, שדווקא ברגע שנראה היה כאילו הקב"ה מסתלק מעמו, התגלתה אהבתו הפנימית והנצחית ביתר שאת. החורבן לא ביטא את סיום הברית שבין הקב"ה לישראל, אלא היה גילוי של אהבה המייסרת כדי לתקן ולהשיב. ברוח זו היה הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל אומר, שהפסוק "הפוני פָּעֻנוּ" (שיר השירים ה, ז) לא נאמר במגילת איכה אלא דווקא בשיר השירים, ללמדנו שאף ה'הכוני' וה'פָּעֻנוּ' הם חלק משיר האהבה שבין הקב"ה לישראל. נמצא שגם בשעת החורבן, ואף בתוך הייסורים עצמם, מתגלה אהבתו הבלתי פוסקת של הקב"ה לעמו.

להלן מספר הלכות מעשיות, בדגש מיוחד לשנה זו, שבה חל תשעה באב ביום חמישי, ויום עשירי באב חל ביום שישי.

ערב תשעה באב

א] טיול ותלמוד תורה - ראוי להימנע מטיולים בערב תשעה באב. יש שנהגו גם שלא ללמוד תורה מחצות היום אלא בדברים המותרים בתשעה באב, אולם הרוצה להקל ללמוד כרגיל יש לו על מי לסמוך. (רמ"א סימן תקנ"ג סעיף ב', פרי מגדים משבצות זהב שם, ס"ק ב', משנה ברורה שם, ס"ק ח', ביאור הלכה שם ד"ה ולכן, בא"ח ש"ר פרשת דברים אות י"ח)

ב] סעודה מפסקת - מצווה לאכול סעודה מפסקת קודם תחילת הצום. סעודה זו היא הסעודה האחרונה שלפני התענית הנאכלת לאחר חצות היום. מנהג בני אשכנז לאכול סעודה קבועה קודם תפילת מנחה, ולאחר תפילת מנחה לאכול את הסעודה המפסקת. יש להיזהר שלא להרבות באכילה בסעודה הראשונה, כדי שלא תהיה הסעודה המפסקת אכילה גסה. גם מי שאינו מתענה בתשעה באב חייב לאכול סעודה מפסקת. (שו"ע סי' תקנ"ב, סעיף ט'; רמ"א שם; משנה ברורה שם, ס"ק כ' - כ"ב; שו"ת הלכות קטנות ח"ב סימן קל"ה; הליכות שלמה פט"ו ס"ב; שו"ת שבת הלווי ח"י סימן פ"ג).

ג] מאכלי הסעודה המפסקת - את הסעודה המפסקת אוכלים בדרך של אבלות, לזכר חורבן בית המקדש. אין אוכלים בה אלא תבשיל אחד, ואין אוכלים בשר, עוף או דגים. מותר לאכול פירות וירקות חיים שאינם מבושלים. מנהג ישראל לאכול פת עם מלח וביצה קשה. ויש הנוהגים לטבול את הפת באפר ולומר: "זו היא סעודת תשעה באב". עם זאת, אין למעט באכילה באופן שיקשה על קיום התענית, אלא יאכל כפי צורכו כדי שיוכל לצום כראוי. (שולחן ערוך סימן תקנ"ב סעיפים א', ב', ד' - ו'; רמ"א שם; משנה ברורה שם).

ד] שתיית משקים - אין שותים יין בסעודה המפסקת. ראוי להימנע ממשקאות של תענוג, אולם במים אין צורך למעט, ואדרבה, ראוי לשתות כפי הצורך כדי שיוכל לעמוד בתענית. כמו כן, אין לשתות משקאות משכרים, אולם מותר לשתות קפה, תה וכיוצא בהם. (שולחן ערוך סימן תקנ"ב סעיף א'; רמ"א שם; שערי תשובה שם ס"ק א'; משנה ברורה שם ס"ק א', ד', ט"ו; שער הציון שם ס"ק א'; ערוך השולחן שם סעיף ט'; שו"ת אור לציון ח"ג, כ"ח, ג'; אשרי האיש ח"ג, ע"א).

ה] ישיבה בסעודה המפסקת - נהגו לשבת על גבי הקרקע בשעת אכילת הסעודה המפסקת, כדי שתיאכל בדרך של אבלות. על פי הקבלה אין לשבת ישירות על הקרקע, אלא יש להפסיק בינה לבין גופו כבגד או בדבר אחר. אדם חלוש רשאי להניח כר תחתיו. מי שאינו יכול לשבת על הקרקע, ישב על כיסא אך ישנה ממקומו הרגיל. ישנם מנהגים חלוקים אם גם נשים נוהגות לשבת על הקרקע. אין חולצים את המנעלים בסעודה המפסקת, שכן דיני תשעה באב מתחילים רק עם שקיעת החמה. (שולחן ערוך סימן תקנ"ב סעיף ז'; רמ"א שם; משנה ברורה שם ס"ק י"ז - י"ח; מועד לכל חי סי' י"א אות ל"ה; הליכות שלמה פרק ט"ו הערה 5; שו"ת רבבות אפרים חלק ג' סימן שנ"ט)

ז' זימון בסעודה המפסקת - אין ראוי ששלושה אנשים יאכלו יחד את הסעודה המפסקת, כדי שלא יבואו לידי חיוב זימון. לכן, נכון שכל אחד יאכל לעצמו. ואם אכלו שלושה יחד, אפילו על שולחן אחד, אינם מזמנים, לפי שאין זו נחשבת כסעודת קבע. (שולחן ערוך תקנ"ב, ח', סידור יעב"ץ, משנה ברורה, ס"ק י"ט, שו"ת אגרו"מ א"ח א, גו.)

ז' אכילה לאחר הסעודה המפסקת - לאחר הסעודה המפסקת מותר לחזור ולאכול או לשתות עד שקיעת החמה, כל עוד לא קיבל עליו בפירוש את התענית או שלא לאכול עוד. (שו"ע סימן תקנ"ג סעיף א'; משנה ברורה שם ס"ק א').

תשעה באב

ח' דברים האסורים בתשעה באב - תשעה באב אסור באכילה ובשתיה, ברחיצה, בסיכה, בנעילת הסנדל, בתשמיש המיטה, ובתלמוד תורה בדברים המשמחים. איסורים אלו נוהגים משקיעת החמה עד צאת הכוכבים למחרת. חולה, מעוברת, יולדת ומינקת שאינם יכולים לצום כרגיל, יש להיוועץ ברב כיצד לנהוג. ילדים פטורים מן הצום, אך נהגו לחנכם לצום לשעות כפי כוחם. מי שאינו מתענה, יאכל רק כפי הצורך, ולא יאכל מאכלי תענוג וממתקים. (שו"ע סימן תקנ"ד סעיף א'; סעיף ה' - ר'; משנה ברורה סימן תקנ"ג ס"ק ה')

ט' עשיית מלאכה בתשעה באב - נהגו שלא לעשות מלאכה בתשעה באב, כדי שלא יסיח דעתו מן האבלות. למנהג בני ספרד נוהגים להימנע ממלאכה כל היום, ולמנהג בני אשכנז עד חצות היום. מלאכה שאין בה שיהוי ואינה מסיחה את הדעת מן האבלות מותרת. אולם ירא שמים ראוי שיחמיר על עצמו וימנע ממלאכה. לאחר חצות היום ניתן לפתוח חנויות לממכר מצרכי מזון. כמו כן נהגו שלא לעסוק בסידור הבית כגון הדחת כלים, הצעת המיטות וכיבוד הבית, ואפילו בשנה זו שרוצה להדיח את הבית לכבוד שבת, אולם יש קהילות שנהגו לכבד את הבית ולהציע את המיטות מחצות היום ואילך לסימן נחמה ולא מיחו בידם חכמים. כמו כן, מחצות היום ואילך מותר להכין את המאכלים הנצרכים לאחר הצום. ובשנה זו במקום שהזמן דחוק ניתן להתחיל בהכנת מאכלי השבת כבר מחצות היום ואילך. (שו"ע סימן תקנ"ד סעיף כ"ב; סימן תקנ"ט סעיף י'; ברכי יוסף שם ס"ק ז'; ערוך השולחן שם סעיף כ"א; ביאור הלכה שם ד"ה במקום; כף החיים שם ס"ק ק"ו; חיי אדם כלל קל"ה סעיף ט"ו; משנה ברורה סימן תקנ"א ס"ק ס'; קובץ מבית לוי הלכות בין המצרים עמ' ל"ט).

מוצאי תשעה באב

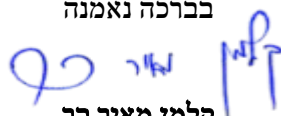
י' נטילת ידיים לאחר הצום - לאחר סיום הצום יש לטויל ידיים ג', פעמים לסירוגין עד סוף פרקי האצבעות. (בן איש חי שנה ראשונה פרשת דברים אות כ"ח; לוח ארץ ישראל; הליכות שלמה פרק ט"ו הערה ט"ו).

יא' מנהגי האבלות במוצאי תשעה באב - מאחר שעיקר שריפת בית המקדש הייתה ביום י' באב, נהגו להמשיך במקצת ממנהגי האבלות גם לאחר סיום התענית. מנהג בני אשכנז להמשיך במנהגי אבלות אלו עד חצות יום י' באב, ולכן נוהגים שלא לאכול בשר ולא לשתות יין, וכן אין מסתפרים, אין מכבסים ואין לובשים בגדים מכובסים; אין מתרחצים, אין שומעים כלי זמר, ואין מברכים ברכת 'שהחיינו' עד חצות היום. במקום צער או צורך יש שהתירו רחיצה במים קרים, וכן יש שהתירו נטילת ציפורניים וכיבוס בגדי קטנים. למנהג בני ספרד, יש שנהגו להימנע מאכילת בשר ושתית יין עד סוף יום י' באב, אולם רבים אינם נוהגים במנהג זה כלל לאחר צאת התענית. (שו"ע סימן תקנ"ח סעיף א'; רמ"א שם; שערי תשובה שם ס"ק ב'; מקור חיים שם; אשל אברהם שם; משנה ברורה שם ס"ק א', ג'; ביאור הלכה שם ד"ה עד; כף החיים שם ס"ק ח'; מועד לכל חי סימן י' אות צ"ב; בן איש חי שנה ראשונה פרשת דברים אות ט"ו; הליכות שלמה פרק י"ד הערה כ"ו; אשרי האיש פרק ע"א סעיפים ל"ח, מ'; אור לציון חלק ג' פרק כ"ט סימן כ"ו; תשובות והנהגות חלק ב' סימן ר"ס; נטעי גבריאל פרק פ"ט סעיף ב'). **השנה, מאחר שיום י' באב חל בערב שבת**, הקלו הפוסקים במקצת ממנהגי האבלות הנוהגים ביום י' באב משום כבוד השבת. עם זאת, נחלקו הפוסקים אם בכלל ההיתר גם אכילת בשר, וכן אם הותרו כיבוס, תספורת ורחיצה כבר במוצאי הצום או רק ביום שישי. למעשה יש להקל בכיבוס ובתספורת כבר במוצאי הצום. אולם נכון להימנע משמיעת כלי זמר ומלבישת בגדים מכובסים עד לאחר חצות יום שישי. אף שההיתר הוא לכבס בגדים הנצרכים לכבוד שבת בלבד, מכל מקום בזמננו, שהכביסה נעשית במכונת כביסה ואין בהוספת בגדים למכונה משום תוספת טורח, ניתן לצרף לכביסה גם בגדים אחרים. לעניין רחיצה, לא הותרה אלא הרחיצה הנעשית לכבוד שבת, ולכן אין להתרחץ קודם לכן אם בדעתו לחזור ולהתרחץ פעם נוספת לכבוד שבת. כמו כן, מותר לטעום מתבשילי הבשר שהוכנו לכבוד שבת כדי לבודקם ולתקנם, אף קודם חצות היום. (שו"ת שאילת יעב"ץ חלק א' סימן ק"ו; סידור יעב"ץ; שערי תשובה סימן תקנ"ח ס"ק ב'; ערוך השולחן שם סעיף ב'; שו"ת מור ואהלות סימן ל"ט בשם בעל הקדושת לוי; קיצור שו"ע סימן קכ"ד סעיף כ'; משנה ברורה שם ס"ק ג'; הליכות שלמה פרק ט"ו סעיף ט"ז והערות כ"ו-כ"ז; שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ב סעיף נ"ב והערות ט"ז-ט"ח; אשרי האיש פרק ע"א סעיפים ל"ו, מ"א; שו"ת להורות נתן חלק ב' סימן ל"ח; שו"ת אבן ישראל חלק ז' סימן כ"ו; שו"ת באר משה חלק ג' סימן ע"ט; שו"ת מחזה אליהו חלק א' סימן פ"ו; נטעי גבריאל פרק פ"ט סעיף ו').

יהי רצון שנזכה במהרה לראות בנחמת ציון ובבניין ירושלים, ויתקיים בנו נבואת ישעיהו הנביא (נא, ג): "כִּי נָחַם ה' צִיּוֹן, נָחַם כָּל חֲרָבָתֶיהָ; וַיִּשֶׂם מִדְּבָרָהּ כְּעֶדֶן, וַעֲרֶבְתָּהּ כְּגֵן ה'; שָׁשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָּהּ, תוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה".

בברכה נאמנה

קלמן מאיר בר
הרב הראשי לישראל
נשיא מועצת הרבנות הראשית